

HİDİV

(خديو)

1867 yılından itibaren
Mısır valilerine verilen unvan
(bk. MISIR).

HİDİVİYYE KÜTÜPHANESİ

(bk. DÂRÜ'L-KÜTÜBİ'L-MISRİYYE).

HİFÂD

(bk. SÜNNET).

HİFNÎ

(الحفنى)

Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn (Necmüddîn)
Muhammed b. Sâlim
b. Ahmed el-Hifnî
(ö. 1181/1767)

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının
Hifniyye kolunun kurucusu,
Şâfiî âlimi.

1101 (1690) yılında Mısır'ın Bilbîs şehrinin Hafnâ köyünde doğdu. Hafnâvî ve Hafnevî nisbeleriyle de anılır. Soyu babannesini tarafından Hz. Hüseyin'e kadar ulaşır. On dört yaşında babasıyla birlikte tahsil için Kahire'ye giderek Ezher'e kaydoldu. Şemseddin Muhammed el-Büdeyrî, İd b. Ali en-Numrusî ve Abdullah b. Sâlim el-Basrî gibi âlimlerden icâzet aldı. Şâfiî fıkhi başta olmak üzere usûl-i fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, mantık, nahiv, aruz gibi ilim dallarında geniş bir birikime sahip olan Hifnî, Ezher'de bu ilimleri okutmaya başladığı yıllarda tasavvufa ilgi duyup Mukrî diye tanınan Şeyh Ahmed eş-Şâze-lî'ye intisap etti. 1133 (1721) yılında Kahire'ye gelen, Halvetiyye tarikatının Şâbâniyye kolunun Bekriyye şubesinin kurucusu Kutbüddin el-Bekrî ile tanışınca daha fazla muhabbet duyduğu bu şeye intisap etti. Seyrû sülûkünü onun yanında tamamlayarak hilâfet aldı (1139/1727). 1149 (1736) yılında şeyhini ziyaret için gittiği Kudüs'te dört ay kaldı. 1171'de (1758) Ezher şeyhliğine getirildi. 1179 (1766) yılında hacca gitti. 27 Rebîülevvel 1181 (23 Ağustos 1767) tarihinde Kahire'de vefat etti ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildi.

Hifnî'nin ilim ve tasavvuf çevrelerinin yanı sıra siyasî çevrelerde de büyük bir itibarı vardı. Hifniyye tarikatı Ticânîyye, Derdîriyye, Rahmânîyye, Ezheriyye ve Mervânîyye adlı beş kola ayrılmıştır. Ce-

bertî onun halifelerinden yirmi dördünün adını zikreder ('Acâ'ibü'l-âşâr, I, 347-351). Bazı müridleri Hifnî hakkında çeşitli risâleler kaleme aldılar. Hasan b. Ali el-Mekki'nin *el-İbârât fî ba'zî mâ li's-Şeyh el-Hifnî mine'l-menâkıb ve'l-kerâmât* adlı risâlesi bunlardan olup Nebhânî bu eserden bir bölüm nakletmiştir (*Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 208-215). Meşhur Hanefî âlimi İbn Âbidîn Hifnî'nin soyundandır.

Eserleri. 1. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'Azîzî 'ale'l-Câmi'i's-şâgîr*. Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-şâgîr* adlı eserine Azîzî diye tanıyan Ali b. Ahmed el-Bûlâkî'nin *es-Sirâcü'l-münîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-şâgîr* adıyla yazdığı şerhin hâşyesidir (I-II, Bulak 1290, 1292; I-III, Kahire 1304, 1312, 1324, Azîzî şerhiyle birlikte). 2. *Enfesü nefâ'isi'd-dürer*. Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin, Hz. Peygamber için yazdığı *el-Kaşidetü'l-Hemziyye*'ye İbn Hacer el-Heytemî'nin yaptığı *el-Minehu'l-Mekkiyye* adlı şerhin hâşyesi olup bu eserle birlikte basılmıştır (Bulak 1292; Kahire 1303, 1307, 1322). 3. *eş-Semeretü'l-behiyye fî esmâ'i's-şahâbeti'l-Bedriyye* (Kahire 1940). 4. *Hâşiye 'alâ Şerhi's-Semerikandî 'ale'r-Risâleti'l-'Aqudiyye* (Kahire 1295; İstanbul 1320). Adudüddin el-İcî'nin *er-Risâletü'l-vaz'iyetü'l-'Aqudiyye* adlı eserine Ebû'l-Kâsım b. Ebû Bekir es-Semerikandî'nin yaptığı şerhin hâşyesidir. 5. *Hâşiye 'ale'l-Fevâ'idü'l-Şinşevriyye*. İbnü'l-Mütefennine *er-Rahbî*'nin ferâiz ilmine dair *er-Rahbiyye* adlı eserine Şinşevrî'nin yaptığı şerhin hâşyesidir. 6. *Risâle tete'allak bi't-taklîd fi'l-fürâ' fi usûli'l-fıkıh*. 7. *Risâle tete'allak bi-bu'lânî'l-mes'eleti'l-müleffeke ve bu'lânî'l-âkdi'l-evvel ba'de vu-kû'i't-talâki's-selâs bi-kaşdi iskâti'l-muhalil*. Hülleye dair bir risâledir. 8. *Muhtasarü Risâleti'n-Nevevî fî mâ yete'allak bi'l-kıyâm li-ehli'l-fazl ve gayri zâlik*. Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin *Kitâbü'l-Kıyâm li-ehli'l-tekrîm ve'l-ihtirâm* adlı risâlesinin muhtasarıdır. 9. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Üşmûnî*. İbn Mâlik et-Tâî'nin nahiv ilmine dair *el-Elfiyye*'sine Üşmûnî tarafından yapılan *Menhecü's-sâlik* adlı şerhin hâşyesidir. 10. *Risâle fî fazlî't-tesbîh ve't-tehlîl*. 11. *Ferâ'idü 'avâ'idü Cebriyye*. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Yâsemî'nin cebirle ilgili *el-Urcûzetü'l-Yâsemîniyye* adlı manzum risâlesine Sibtü'l-Mardînî'nin yaptığı *el-Lum'â* adlı şerhin hâşyesidir. 12. *ed-Dürretü'l-behiyyetü'l-bahîre fî beyânî âli'l-beyti'l-müşerrefeti bihimi'l-Kâhire* (bu eserlerin yazma nü-

haları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 361, 491, 621; II, 186, 269, 422; *Suppl.*, I, 471, 685, 858; II, 445).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, IV, 182-188; Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV, 49-50; Cebertî, 'Acâ'ibü'l-âşâr, I, 339-354; Harîrizâde, *Tibyân*, I, vr. 293^b-301^a; L. Rinn, *Marabouts et Khouan*, Alger 1884, s. 293, 294, 420, 453; *Tomar-Halvetiyye*, s. 84; Serkîs, *Mu'cem*, I, 781-782; II, 1326; Brockelmann, *GAL*, I, 361, 491, 621; II, 186, 269, 422; *Suppl.*, I, 471, 685, 858; II, 445; *İzâhu'l-meknûn*, I, 135, 347; II, 183; *Hediiyetü'l-'ârifîn*, II, 337; Karatay, *Arapça Basmalar*, II, 440; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 4; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 15-16; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 645; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 208-216; A. G. Ellis, *Catalogue of Arabic Books in the British Museum*, London 1967, II, 250, 260; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 77; Hacıvî, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 355; Âyide İbrâhîm Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabîyye elletî nüşiiret fî Mısır beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 70; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 353-355; *el-Ezherü's-şerîf fî 'idhi'l-elfi*, Kahire 1403/1983, s. 241; *Süyûhu'l-Ezher* (nşr. Vezâretü'l-'İlâm), Kahire, ts., s. 16-17; Ernst Bannerth, "La Khalwatiyya en Egypte quelques aspects de la vie d'une confrerie", *MIDEO*, VIII (1964-66), s. 12-14; *Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 121.

CENGİZ KALLEK

HİFNÎ NÂSIF

(حفنى ناصف)

Hifnî (Muhammed Hifnî)
b. İsmâil b. Hâhil b. Nâsîf
(1856-1919)

Mısır'da yenilik hareketlerinin
önde gelen isimlerinden,
şair ve yazar.

Kahire yakınlarında Birketülhac'da doğdu. Küçük yaşta babasını kaybettiği için dayısı ve babaannesinin himayesinde yetişti. İlk öğrenimine doğduğu yerde başladı. On bir yaşlarında mahalle mektebine devam ederken kendisine iyi davranmayan hocasının yüzünden Kahire'ye giderek Ezher'e yazıldı. On yıllık bir öğrenimden sonra buradan mezun oldu ve yeni açılan Dârülulûm'a girdi. Burayı da bitirince (1882) Emîriye medreselerine Arapça öğretmeni, daha sonra Körler ve Sağırılar Okulu'na öğretmen ve idareci olarak tayin edildi. Gösterdiği başarı üzerine âdâb, münazara, inşâ, belâgat ve mantık dersleri okutmak için Hukuk Fakültesi'ne müderris oldu. Buradaki beş yıllık hocalığı sırasında bir taraftan Hukuk Fakültesi'ne devam ederek oradan da mezun oldu. 1892'de hâkimlik görevine tayin edilen Hifnî Nâsîf bu görevini yirmi yıl sürdürdü. Hâkimlik yaptığı sırada

Hifnî Nâsîf

kendisinin de gayretleriyle 1908 yılında açılan Mısır Üniversitesi'nde (daha sonraki adı Kahire Üniversitesi) iki yıl süreyle Arap edebiyatı derslerini okuttu; ayrıca Arap dili ve edebiyatı üzerine konferanslar verdi. 1912'de Maarif Vekâleti Arap dili başmüfettişliğine getirildi ve üç yıl çalıştıktan sonra emekliye ayrıldı. 25 Şubat 1919 tarihinde Kahire'de vefat etti ve buradaki Şâfiî mezarlığına defnedildi.

Hifnî Nâsîf eski ve yeni kültürü iyi bilen bir şahsiyet olarak tanınır. Edebî sanatların inceliklerine vâkıf, nüktedan ve hazırcı bir kişiliğe sahipti. Mektuplarında Abbâsî devri ediplerinden Kâdî el-Fâzıl (ö. 596/1200) gibi secili ve sanatlı bir dil kullanmış, diğer yazılarında ise sanatsız ve sade bir anlatım yolunu tercih etmiştir. Şiirleri kolay anlaşılması bakımından manzum nesir özelliği taşır. Genellikle akıcı ve tabii bir ifadeye sahip olan şiirlerinde zarif nüktelere (mûlah), lafzî sanatlara ve halk şiiri türlerinden zecel parçalarına sıkça rastlanır.

Hocaları Cemâleddîn-i Efgânî ile Abdüh'un büyük ölçüde tesirinde kalan Hifnî Nâsîf, daha öğrencilik yıllarında memleketin meseleleriyle uğraşmaya başlamış ve İngiliz işgaline karşı başlayan direnişlere hutbe ve konferanslarıyla katılmıştır. Çeşitli görevlerinin yanı sıra *el-Vekâ-yî'u'l-Mısrîyye*, *el-Ehrâm*, *el-Âdâb*, *el-Le'tâ'if*, *el-Mecelletü'l-Mısrîyye* ve *Ravzatü'l-medâris* gibi Mısır gazetelerinde makaleler yazmış ve bunların bir kısmında İdrîs Muhammedîn (Muhammed b. İdrîs) takma adını kullanmıştır. Muhtelif vesilelerle Suriye, İstanbul, Avusturya, Almanya, İsviçre, İsveç ve bir kısım Arap ülkelerine seyahatte bulunmuştur. Edebî sanatlardaki kudreti ve gramerdeki geniş bilgisiyle yeni edebiyatı canlandıran güçlü simalar arasında yer almıştır. Eserlerinde işlediği konular sayesinde yeni edebiyatın yerleşmesine, makale ve kasideleriyle de kuvvetlenmesine yardımcı olmuştur. Son devirde Mısır'da ve Arap âleminde meşhur olan Mustafa Kâmil, Abdülhâlik Servet, İsmâil Sıdkî, Abdüla-

zîz Fehmî, Tâhâ Hüseyin, Ahmed Şevkî, Ahmed Lutfî es-Seyyid, Tal'at Harb ve Abdülhâdî el-Cündî gibi edip ve siyaset adamları onun rehberliğinde yetişmiştir.

Maarif vekâleti başmüfettişliği sırasında Arapça'nın hem halkın kullandığı tabirlerden hem de yabancı kelimelerden arındırılması için çalışmış, yabancı terimlere Arapça karşılıklar bulma ve öğretim dilini sadeleştirme hususunda büyük gayretler sarfetmiştir. Bu maksatla bazı arkadaşları ile birlikte ilk ve orta okullarda okutulmak üzere Arap dili ve belâgatına dair modern metotla kaleme alınmış ders kitapları hazırlamıştır. Ayrıca kızların eğitimi ve öğretimiyle de yakından ilgilenmiş, daha sonra Bâhîsetülbâdiye adıyla meşhur olan, Mısır'daki kadın hareketinin öncülerinden kızı Melek Hifnî Nâsîf'i resmî okullarda okutarak yetişmesini sağlamıştır.

Eserleri. Hifnî Nâsîf'in basılmış eserleri şunlardır: 1. *Târîhu'l-edeb ev hayâtü'l-luğati'l-'Arabîyye* (Kahire 1910). el-Câmîatü'l-Mısrîyye'de verdiği konferanslardan ibaret olup Arap harflerinin mahreçlerinden, sıfatlarından, terkîp ve özelliklerinden bahseder. Dört cüz olarak düşünülen eserin sadece birinci cüzü yayımlanmıştır. 2. *Dürûsü'l-belâğa* (Bulak 1310). Lise sınıfları için ortaklaşa hazırlanmış ders kitabıdır. 3. *ed-Dürûsü'n-naḥviyye* (I-IV, Bulak 1305). Muhammed Diyâb, Mustafa Tamûm ve Muhammed Sâlih ile müştereken hazırlanan eser, Arap gramerini modern şekilde ele alan ilk gramer kitaplarından biri olup bir, iki ve üçüncü cüzleri ilk okullarda, dördüncü cüzü orta okullarda okutulmuş ve kitap defalarca basılmıştır. 4. *el-Kıṭârü's-serî' fi 'ilmi'l-bedî'* (Kahire, ts.). 5. *Mümeyyizâtü luğati'l-'Arab* (Bulak 1304; Kahire 1330). 1886'da Viyana'da toplanan müsteşriker kongresine müellifin sunduğu bildiridir. 6. *el-Mukâbele beyne lehecâti ba'zî sükkânî'l-kuṭri'l-Mısrî* (Kahire, ts.). 1889 yılında Stockholm'de toplanan müsteşriker kongresinde Martin Hartmann tarafından sunulan tebliğe cevap olarak yazılan bu risâle, Mısır'daki bazı lehçelerin karşılaştırmalı incelenmesinden ibaret olup müellifin vefatından sonra basılmıştır. 7. *Zikra'l-hicreti'n-nebeviyye* (Kahire, ts.). 8. *Şi'ru Hifnî Nâsîf* (Kahire 1957). Müellifin dağınık halde bulunan şiirleri oğlu Meccüddin Nâsîf tarafından bir araya getirilerek yayımlanmıştır. Hifnî Nâsîf'in basılmamış bazı eserleri de şunlardır: *Ġarîbu luğati's-Şa'îd*, *el-Emsâlû'l-'âmîyye*, *Ri-*

sâletü'r-ribâ, *el-Müsemme'yâtü'l-hadişe*, *Bedî'u'l-luğati'l-'âmîyye*, *Dîvânü'r-resâ'il*, *Risâle fi'l-baḥş ve'l-münâzara*, *Risâle fi'l-manṭıḳ*.

Ahmed Muhammed Halefullah, Hifnî Nâsîf hakkında *Muḥâḍarât 'an Hifnî Nâsîf kâtiben ve bâḥişen* adıyla bir eser kaleme almıştır (Kahire 1961).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, I, 782-783; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 728; Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1960, s. 963-964; a.mlf., *el-Câmî' fi târîhi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1986, I, 130-131; Ahmed M. Halefullah, *Muḥâḍarât 'an Hifnî Nâsîf kâtiben ve bâḥişen*, Kahire 1961; C. C. Adams, *Islam and Modernism in Egypt*, New York 1968, s. 212; Ahmed Kabbîş, *Târîhu's-şî'ri'l-'Arabî*, Beyrut 1971, s. 51; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebîyye*, Beyrut 1972, III, 331-334; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 293-294; Luvis Şeyho, *Târîhu'l-adâbi'l-'Arabîyye*, Beyrut 1991, s. 401; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, Beyrut 1993, I, 649; IV, 69; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarkîyye*, Beyrut 1994, I, 503-504; Ahmed el-İskenderî – Mustafa el-İnânî, *el-Vasîṭ fi'l-edebî'l-'Arabî ve târîhih*, Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 350-353; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* [baskı yeri ve yılı yok], s. 455-457; Moḥammed el-Huseini, "I Partito Naziona-lista Libarale-Primo Partito Politico in Egitto (1878-1882)", *OM*, sy. 22 (1942), s. 353-362; Meccüddin Hifnî Nâsîf, "Vâlidî Hifnî Nâsîf", *el-Hilâl*, LVII/6, Kahire 1949, s. 112-117; a.mlf., "el-Edebü's-şâ'bi fî hayâtî Hifnî Nâsîf", a.e., LVIII/7 (1950), s. 117-119.

ALİ ŞAKİR ERGİN

HİFNİYYE

(الحفنية)

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının
Muhammed b. Sâlim el-Hifnî'ye
(ö. 1181/1767)

nisbet edilen bir kolu
(bk. HİFNÎ).

HİKÂYE

(الحكاية)

Yalın bir olayın çevresinde
kişilerin ilişkilerini
anlatma esasına dayanan
edebî tür.

Sözlükte "anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek" anlamlarında masdar olan **hikâye** isim olarak da kullanılır. Türkçe'de son zamanlarda ortaya çıkan **öykü** kelimesi de Arapça'daki "taklit etmek" anlamının karşılığı olan **öykünmekten** türetilmiştir. Olağan üstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle hikâye en eski edebî türler ara-